

NEWSLETTER NR 4

Zrealizowany w ramach projektu "Prowadzenie punktów nieodpłatnej pomocy prawnej, świadczenie nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego oraz wykonywanie zadań z zakresu edukacji prawnej w roku 2022"

Artykuł nr 1

„Postępowanie karne i jego cele, etapy postępowania karnego – podstawowe informacje”

Postępowanie karne ma na celu ustalenie czy zaistniał czyn zabroniony, wykrycie sprawcy danego czynu i doprowadzenie do pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej. Innymi słowy, postępowanie karne to zbiór norm i regulacji prawnych, które organizują i systematyzują wszelkie czynności procesowe różnych podmiotów celem realizacji tzw. prawa materialnego (zespół norm i przepisów dot. katalogu przestępstw i kar oraz środków karnych oraz innych). Stosowne przepisy procesowe szeregują i systematyzują sposób i procedurę, na podstawie której toczy się postępowanie karne na różnych jego etapach, gwarantując tym samym oskarżonemu prawo do obrony i przedstawienia swojej racji, pokrzywdzonemu – możliwość realizacji swoich praw np. w charakterze oskarżyciela posiłkowego, ale także urzędowi prokuratorskiemu – stosowne mechanizmy pozwalające na realizację podstawowego celu organów śledczych, czyli wykrycia sprawcy i pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej. Takie uregulowanie jest niezbędne w dobrze funkcjonującym państwie prawa, ponieważ stanowi gwarancję słusznego i sprawiedliwego procesu oraz poszanowanie praw każdego obywatela.

Warto zaznaczyć, iż art. 2 § 1 Ustawy Kodeks postępowania karnego (dalej: kpk) określa cele postępowania karnego i stanowi, że przepisy niniejszego kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby: 1) sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności; 2) przez trafne zastosowanie środków przewidzianych w prawie karnym oraz ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa osiągnięte zostały zadania postępowania karnego nie tylko w zwalczaniu przestępstw, lecz również w zapobieganiu im oraz w umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego; 3) zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności; 4) rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie.

Podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne, a organy prowadzące postępowanie karne są obowiązane badać oraz uwzględniać okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego (art. 4 kpk). Zgodnie bowiem z art. 5 § 1 i 2 kpk oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem, a niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego. Dlatego tak istotne z punktu widzenia realizacji i prawa do obrony, ale też poszanowania zasad współżycia społecznego oraz sprawiedliwości jest ustanowienie i procedowanie wg regulacji określających krok po kroku procedury regulujące postępowanie karne.

Znając już cele i podstawowe zasady funkcjonowania postępowania karnego, warto zapoznać się z kwestiami dotyczącymi poszczególnych jego etapów, bowiem ma to niezmiernie istotne znaczenie dla ochrony praw i obowiązków zarówno pokrzywdzonego jak i podejrzanego/oskarżonego.

Przede wszystkim, wskazać trzeba, iż postępowanie karne rozpoczyna się na skutek złożenia zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa czy też w momencie kiedy stosowne organy podejmą decyzję o wszczęciu postępowania na skutek uzyskania informacji na temat przestępstwa. Zresztą, pamiętać trzeba, iż każdy kto dowiedział się o przestępstwie ściganym z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym odpowiednie organy (tj. Policję, Prokuraturę).

Postępowanie karne dzieli się na następujące etapy:

1. postępowanie przygotowawcze (śledztwo/dochodzenie) – na tym etapie co do zasady stronami postępowania jest podejrzany i pokrzywdzony; postępowanie rozpoczyna się od zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa (bądź na skutek samodzielnej decyzji organu), a kończy się wniesieniem aktu oskarżenia do Sądu; postępowanie to ma na celu przygotowanie materiału dowodowego w sprawie, postawienie zarzutów określonego sprawcy i sporządzenie aktu oskarżenia celem przedłożenia go do Sądu;
2. postępowanie główne (toczy się przed Sądem I instancji) – zasadniczo postępowanie sądowe rozpoczyna się od wniesienia aktu oskarżenia do Sądu; w toku procesu przeprowadzane są różnego rodzaju dowody, przesłuchiwani są świadkowie; postępowanie to kończy się wydaniem Wyroku;
3. postępowanie odwoławcze (toczy się przed Sądem II instancji) – zasadniczo ma na celu wzruszenie orzeczenia zapadłego przed Sądem I instancji;
4. postępowanie wykonawcze – polega na wykonywaniu zapadłych wyroków skazujących.

Na tym etapie warto zaznaczyć, iż zgodnie z art. 297 § 1 kpk celem postępowania przygotowawczego jest: 1) ustalenie, czy został popełniony czyn zabroniony i czy stanowi on przestępstwo; 2) wykrycie i w razie potrzeby ujęcie sprawcy; 3) zebranie danych stosownie do art. 213 i 214; 4) wyjaśnienie okoliczności sprawy, w tym ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody; 5) zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu. Tak ukształtowane postępowanie ma na celu przygotowanie materiałów oraz dowodów celem przedstawienia ich w podczas procesu przed Sądem, który to – na rozprawie głównej – będzie analizował i przeprowadzał wszelkie niezbędne dowody celem wydania Wyroku w danej sprawie. Po przeprowadzeniu postępowania przed Sądem I instancji – co do zasady zapada Wyrok, który może być kwestionowany środkiem zaskarżenia przez strony, które nie są z niego zadowolone i uważają, że został wydany wbrew prawu, tj. z naruszeniem przepisów prawa materialnego, procesowego czy w oparciu o błędne ustalenia faktyczne.

Radca prawny Władysław Pason

Artykuł nr 2

„Prawa i uprawnienia pokrzywdzonego w postępowaniu karnym – informacje ogólne”

Pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo (art. 49 § 1 kpk).

W toku postępowania przygotowawczego pokrzywdzony jest stroną postępowania, zaś w toku postępowania sądowego – pokrzywdzony może stać się stroną, tj. oskarżycielem posiłkowym, jeżeli złoży takowe oświadczenie do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego. Istotnym jest aby osoby pokrzywdzone pamiętały, iż jedną z najważniejszych czynności procesowych (jeżeli pokrzywdzony chce skutecznie realizować swe prawa na etapie sądowym) jest złożenie stosownego oświadczenia i przystąpienie do sprawy jako oskarżyciel posiłkowy, bowiem – dopiero w momencie gdy pokrzywdzony staje się stroną na etapie sądowym – można mówić o pełnej realizacji praw pokrzywdzonego i faktycznym wpływie na tok postępowania karnego.

W związku z faktem, iż rola pokrzywdzonego w postępowaniu karnym (na różnych jego etapach) jest mocno wyeksponowana, ustawodawca przewidział szereg stosownych uprawnień dla pokrzywdzonego występującego w postępowaniu. Do najistotniejszych z nich należą:

- prawo do korzystania z pełnomocnika z wyboru oraz z urzędu (w szczególności w toku postępowania sądowego na żądanie pokrzywdzonego), - prawo do bezpłatnej pomocy tłumacza jeżeli pokrzywdzony nie mówi po polsku, a także jeśli pokrzywdzony jest głuchy lub niemy, - prawo do złożenia zażalenia na postanowienia na odmowę wszczęcia postępowania przygotowawczego lub jego umorzenie czy też na bezczynność organów, - prawo do składania wniosków do dokonanie stosownych czynności w toku postępowania przygotowawczego, a także do udziału w owych czynnościach, tj. np. przesłuchanie świadka, powołanie biegłego, etc., - prawo do zapoznania się z opinią biegłego, - prawo dostępu do akt sprawy i co do zasady do – sporządzania ich odpisów i kopii, a także prawo do zapoznania się z aktami postępowania przygotowawczego przed jego zakończeniem, - prawo do skierowania sprawy do postępowania mediacyjnego celem pojednania się ze sprawcą, - prawo do złożenia wniosku o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie za krzywdy spowodowane przestępstwem, - prawo do uzyskania informacji o uchyleniu tymczasowego aresztu wobec sprawcy, - do zachowania poufności adresu zamieszkania i miejsca pracy pokrzywdzonego.

Powyżej wskazano ogólne i podstawowe uprawnienia jakie przysługują pokrzywdzonemu w toku postępowania karnego, dzięki którym realizowane są podstawowe prawa pokrzywdzonego przestępstwem. Zasadniczo wskazać trzeba, iż owe uprawnienia różnią się od siebie w zależności od etapu postępowania karnego z uwagi na różne cele jakie im przyświecają, o czym w dalszej części konspektu.

Jak zostało wskazane powyżej, postępowanie przygotowawcze jest pierwszym etapem postępowania karnego, które rozpoczyna się co do zasady od momentu złożenia

zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa (lub od momentu wszczęcia postępowania "z urzędu" przez dany organ powołany do ścigania przestępstw). Postępowanie przygotowawcze prowadzone jest w formie śledztwa bądź dochodzenia przez Prokuraturę, Policję lub inne organy m.in. Straż Graniczną, ABW, Krajową Administrację Skarbową, CBA, lub inne w zakresie ich właściwości i w oparciu o przepisy szczególne. Bez względu na powyższe formy i organ powołany do prowadzenia czynności, uprawnienia pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym są co do zasady takie same. Na wstępie trzeba zaznaczyć, że zgodnie z art. 299 § 1 kpk, pokrzywdzony w toku postępowania przygotowawczego jest stroną tegoż postępowania więc jest uprawniony do działania we własnym imieniu, a w tym m.in. do:

- korzystania z pełnomocnika z wyboru lub z urzędu albo korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza gdy nie włada językiem polskim, jest głuchy lub niemy, -zasiegania informacji od organu prowadzącego o stanie postępowania, przeglądania akt sprawy, sporządzania odpisów, kopii dokumentów z akt sprawy- za zgodą prowadzącego postępowanie przygotowawcze (art. 156 § 1 i 5 kpk) oraz złożenia zażalenia na odmowę udostępnienia akt sprawy, złożenia wniosku o zapoznanie się z materiałem śledztwa/dochodzenia przed jego zakończeniem (art. 321 § 1,2,3 kpk), - żądania wydania przez organ prowadzący czynności odpisu protokołu z czynności, w której pokrzywdzony brał udział lub dokumentu sporządzonego z jego udziałem (art. 56 § 2 i 5 kpk i art. 157 § 3 kpk), -składania wszelkich wniosków w toku postępowania, w tym wniosków dowodowych czy wniosków o przeprowadzenie danej czynności dochodzenia/śledztwa (art. 315 § 1 kpk w zw. z art. 325a § 2 kpk), -brania udziału w czynnościach dochodzenia/śledztwa, jeżeli nie będzie ich można powtórzyć na rozprawie lub w innych czynnościach (art. 316 § 1, art. 317§ 1 kpk w zw. z art. 325a § 2 kpk), -otrzymywania od organu prowadzącego postępowanie odpisu postanowień o dopuszczenie dowodu z opinii biegłych, brania udziału w przesłuchaniu biegłych, zapoznawania się z treścią pisemnych opinii biegłych (art. 318 kpk), -żądania przesłuchania siebie (jako pokrzywdzonego) w charakterze świadka, jeżeli od tej czynności organ prowadzący odstąpił, a nie doprowadzi to do przewlekłości postępowania przygotowawczego (art. 315a kpk), w tym do żądania przeprowadzenia przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie przesłuchania na odległość (art. 177 § 1a kpk) lub żądania przeprowadzenia przesłuchania w miejscu pobytu, jeżeli pokrzywdzony może stawić się na wezwanie organu z powodu choroby, kalectwa lub innej nie dającej się pokonać przeszkody (art. 177 § 2 kpk), - składania zażaleń na czynności organu prowadzącego (inne niż postanowienia i zarządzenia) naruszające prawa pokrzywdzonego (art. 302 § 2 kpk),- złożenia do Sądu aktu oskarżenia o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego, w przypadku, gdy Prokurator powtórnie wydał w sprawie postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego - w terminie jednego miesiąca od dnia doręczenia decyzji Prokuratora. Tak wnoszony akt oskarżenia powinien być sporządzony i podpisany przez adwokata lub radcę prawnego (art. 55 § 1 i 2 kpk).

Radca prawny Władysław Pason